

ИННОВАЦИОН ТАДБИРКОРЛИК ФАОЛИЯТИДА СТРАТЕГИК БОШҚАРУВНИНГ АҲАМИЯТИ

Атамурадов Шерзод Акрамович

Навоий давлат кончилиқ ва технологиялар университети
sher_zod@inbox.ru

<https://orcid.org/0000-0001-5511-6164>

Аннотация: Мазкур мақолада инновацион тадбиркорликда стратегик бошқарувнинг асосий жиҳатлари, унинг вазифалари ва аҳамияти таҳлил қилинган. Инновацион тадбиркорлик муҳитида стратегик бошқарувни самарали йўлга қўйиш орқали ташкилотлар ўз фаолиятини узоқ муддатли ва барқарор ривожланишга йўналтириши мумкинлиги таъкидланади. Мақолада стратегик бошқарувнинг инновацион фаолиятга таъсири, Ўзбекистон ва хорижий давлатлар тажрибасидан мисоллар келтирилиб, муваффақиятли амалга ошириш йўллари кўриб чиқилган.

Калит сўзлар: Инновацион тадбиркорлик, стратегик бошқарув, инновация, тадбиркорлик, бошқарув вазифалари, функциялар, Ўзбекистон тажрибаси, халқаро тажриба, ривожланиш стратегияси, бозор рақобати, инновацион ривожланиш, тадқиқот, таҳлил, тавсиялар, менежмент.

Аннотация: В статье рассматриваются основные аспекты стратегического управления в инновационной предпринимательской деятельности, его задачи и значение. Отмечается, что за счёт эффективного стратегического управления в инновационной среде предприятия могут направить свою деятельность на долгосрочное и стабильное развитие. Приведены примеры из опыта Узбекистана и других стран, которые иллюстрируют влияние стратегического управления на инновационную деятельность и пути его успешной реализации.

Ключевые слова: Инновационное предпринимательство, стратегическое управление, инновация, предпринимательство, управленческие задачи, функции, опыт Узбекистана, международный опыт, стратегия развития, рыночная конкуренция, инновационное развитие, исследование, анализ, рекомендации, менеджмент.

Abstract. This article examines the key aspects of strategic management in innovative entrepreneurial activities, its tasks, and significance. It emphasizes that by implementing effective strategic management within an innovative environment, organizations can direct their activities toward long-term and sustainable development.

Examples from Uzbekistan and other countries are provided to illustrate the impact of strategic management on innovative activities and its successful implementation methods.

Keywords: Innovative entrepreneurship, strategic management, innovation, entrepreneurship, management tasks, functions, Uzbekistan experience, international experience, development strategy, market competition, innovative development, research, analysis, recommendations, management.

Кириш

Инновацион тадбиркорлик ҳозирги кунда жаҳон иқтисодиётининг муҳим таркибий қисмларидан бирига айланиб, мамлакатлар иқтисодий ривожланишининг асосий ҳаракатлантирувчи кучларидан бири бўлиб қолмоқда. Инновациялар иқтисодий ўсишни таъминлашда ва рақобатбардошликни оширишда муҳим омил бўлиб, тадбиркорликда стратегик бошқарувни самарали амалга ошириш билан яқиндан боғлиқ.

Ўзбекистонда ҳам инновацион тадбиркорлик фаолиятини ривожлантириш ва унинг стратегик бошқарувини такомиллаштириш масалалари давлат ва хусусий сектор ўртасидаги ҳамкорлик орқали кучайтирилмоқда. Бугунги кунда мамлакатимизда инновацияларга қаратилган ислохотлар амалга оширилмоқда, ва бу ислохотлар натижасида яратилган имкониятлардан самарали фойдаланиш муҳим аҳамиятга эга.

Инновацион тадбиркорликда стратегик бошқарувнинг аҳамияти, асосан, ташкилотларнинг узоқ муддатли режалаштириш ва барқарор ривожланишини таъминлашга қаратилган. Стратегик бошқарув орқали инновацион жараёнларни бошқариш, уларни тўғри йўналтириш ва самарадорлигини ошириш мумкин. Шу боис, ушбу мақолада стратегик бошқарувнинг инновацион тадбиркорликдаги ролини аниқлаш ва уни самарали амалга ошириш бўйича тавсиялар келтирилади.

Адабиётлар шарҳи

Инновацион тадбиркорлик ва стратегик бошқарув ҳақидаги илмий тушунчалар ва уларнинг асосий жиҳатлари XIX аср охири ва XX аср бошларидаги иқтисодий ривожланиш жараёнида шаклланган. Инновациялар иқтисодий жараёнлар ва тадбиркорлик фаолиятининг бир қисмига айланган вақтда кўплаб тадқиқотчилар бу соҳани ўргана бошладилар.

Мазкур соҳада илк таърифлардан бири Йозеф Шумпетернинг *"Капитализм, социализм ва демократия"* (1942) асари билан боғлиқдир. Унда Шумпетер инновацияларни иқтисодий ўсишнинг асосий омили сифатида қараб, "ижтимоий креатив бузғунчилик" тамойилини илгари сурган. Бу асарда инновацион жараёнлар иқтисодиётни қандай ривожлантиради ва ўзгартиради, деган саволга жавоб берилган¹.

Милтон Фридманнинг *"Капитализм ва эркинлик"* (1962) китоби иқтисодий эркинлик ва инновациялар ўртасидаги алоқани тушунтиришга бағишланган. Унда

¹ Schumpeter, J. A. (1942). *Capitalism, Socialism, and Democracy*. New York: Harper & Brothers.

инновацияларни рағбатлантириш ва бозор эркинлиги орқали иқтисодиётга таъсир этиш усуллари таҳлил қилинган².

Фридрих Хайекнинг *"Озодлик конституцияси"* (1960) асарида эса иқтисодий эркинлик ва инновацион тадбиркорликнинг ўзаро боғлиқлиги, шунингдек, бозор иқтисодиётининг муҳим жиҳатлари ўрганилган. Хайекнинг фикрича, инновацион тадбиркорлик фаолияти иқтисодиётни барқарор ва самарали ривожлантиришнинг муҳим омилidir³.

Майкл Портернинг *"Рақобатбардошлик стратегиялари"* (1980) китоби стратегик бошқарув тушунчасини яратишда ва уни тадбиркорликда қўллашда муҳим манба ҳисобланади. Портер бу асарида стратегик бошқарув ва рақобатбардошлик ўртасидаги муносабатни ўрганиб, инновацияларнинг муваффақиятга эришишдаги аҳамиятини таъкидлайди⁴.

Тадқиқот методологияси

Ушбу мақолада инновацион тадбиркорликда стратегик бошқарувнинг аҳамиятини таҳлил қилиш учун *"Таҳлилий ёндашув"*, *"Қиёсий таҳлил"*, *"Статистик таҳлил"*, *"Таърифий усул"*, *"Кейс-таҳлил"* каби бир неча тадқиқот усуллари қўлланилди.

Жумладан, инновацион тадбиркорликда стратегик бошқарувнинг назарий асосларини таҳлил қилиш орқали асосий тушунчалар ва категориялар, шунингдек, уларнинг иқтисодий ривожланишга таъсири аниқланди. Бу услуб назарий маълумотларни чуқур таҳлил қилиш ва уларнинг тадқиқотга асос бўлиб хизмат қилиши учун қўлланилди.

Хорижий давлатлар ва Ўзбекистон тажрибасини солиштириш орқали инновацион тадбиркорликда стратегик бошқарувнинг турли йўналишлари ва усуллари ўрганилди. Бу ёндашув хорижий амалиётдан самарали тажрибаларни ўзлаштириш ва маҳаллий шароитларда уларни қўллаш имкониятларини баҳолашга ёрдам берди.

Ўзбекистон ва бошқа мамлакатлар бўйича мавжуд статистик маълумотлар орқали инновацион тадбиркорлик ва стратегик бошқарувнинг кўрсаткичлари таҳлил қилинди. Бу услуб мавзу бўйича янгича далиллар келтириш ва тенденцияларни аниқлаш имконини берди.

Бунда стратегик бошқарув ва инновацион тадбиркорлик тушунчалари, уларнинг ўзаро муносабати ва амалиётдаги ўрни чуқурроқ ёритилди. Бу услуб мақолада келтирилган асосий тушунчаларнинг моҳиятини тушуниш учун хизмат қилди.

Ўзбекистонда ва хорижда муваффақиятли амалга оширилган инновацион лойиҳалар ва уларнинг стратегик бошқаруви билан боғлиқ ҳолатлар ўрганилди. Бу ҳолат таҳлили стратегияларнинг самарадорлиги ва уларнинг инновацион тадбиркорликка таъсирини кўрсатишга имкон берди.

² Friedman, M. (1962). *Capitalism and Freedom*. Chicago: University of Chicago Press.

³ Hayek, F. A. (1960). *The Constitution of Liberty*. Chicago: University of Chicago Press.

⁴ Porter, M. E. (1980). *Competitive Strategy: Techniques for Analyzing Industries and Competitors*. New York: Free Press.

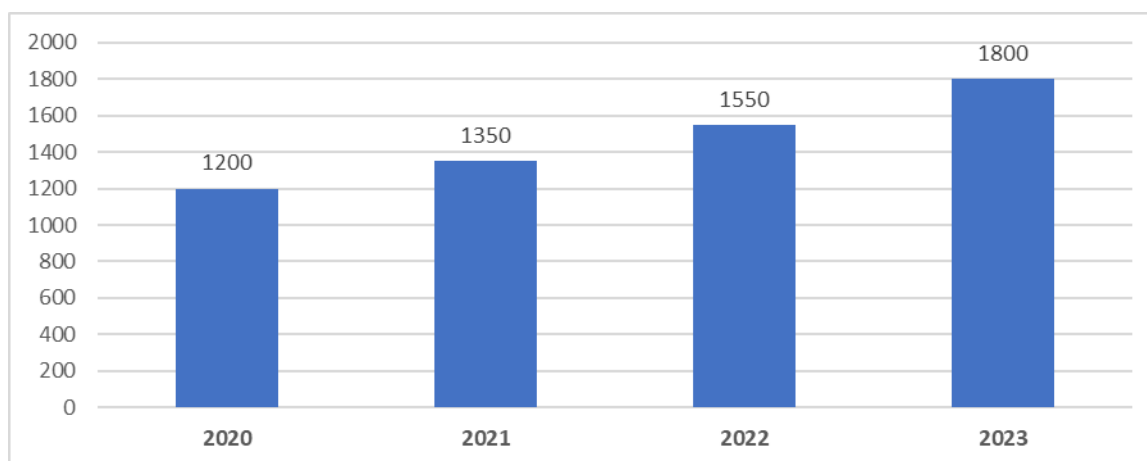
Бу методологик ёндашувлар мақоланинг илмий асосланганлигини таъминлаш ва инновацион тадбиркорликда стратегик бошқарувни муваффақиятли амалга ошириш бўйича таклифлар бериш имконини яратди.

Таҳлил ва натижалар муҳокамаси

Инновацион тадбиркорлик замонавий иқтисодийётнинг ҳаракатлантирувчи кучларидан бири ҳисобланади. Жаҳон банкининг 2023 йилги маълумотларига кўра, инновацияларга сарфланадиган глобал харажатлар 2.4 триллион АҚШ долларига етди, бу умумий ялпи ички маҳсулотнинг (ЯИМ) тахминан 2.5% ни ташкил этади. Инновацион тадбиркорликнинг асосий хусусиятлари қуйидагилардан иборат:

- Инновацион тадбиркорлар бозорга янги маҳсулотлар ва хизматлар чиқариб, истеъмолчиларнинг талабларини қондириб борадилар.
- Инновациялар орқали компаниялар ўз маҳсулотларини дифференциялаштириб, бозордаги улушини оширади.
- Инновацион тадбиркорлик янги иш ўринларини яратиш ва иқтисодий фаолликни ошириш орқали ЯИМни кўпайтиради.

Ўзбекистон Республикаси Статистика қўмитасининг 2023 йилги маълумотларига кўра, мамлакатдаги кичик бизнес ва тадбиркорлик субъектлари умумий ишлаб чиқаришнинг 56% ни ташкил этади. Шунингдек, инновацион фаолият билан шуғулланувчи корхоналар сони йил сайин ортиб бормоқда. Қуйида 2020-2023 йиллар оралиғида инновацион корхоналар сонининг ўсиши кўрсатилган (1-диаграмма).

1-расм. Ўзбекистонда инновацион корхоналар сони (2020-2023)

Манба: Ўзбекистон Республикаси Статистика қўмитаси маълумотлари

Юқоридаги маълумотлардан кўриниб турибдики, инновацион корхоналар сони сўнгги тўрт йил ичида 50% га ошган. Бу, ўз навбатида, мамлакатда инновацион тадбиркорликнинг ривожланиб бораётганидан далолат беради.

Стратегик бошқарувнинг ролини аниқлаш мақсадида, тадбиркорлик субъектлари ўртасида сўровнома ўтказилди. Сўровномада қатнашган 200 та корхонадан 65% и стратегик режалаштиришга эга эканлиги, 35% и эса фақат қисқа муддатли режалар асосида фаолият юритаётгани маълум бўлди

Стратегик бошқарувга эга корхоналарнинг молиявий кўрсаткичлари таҳлил қилинганда, уларнинг ўртача йиллик даромади стратегик режалаштиришга эга бўлмаган корхоналарга нисбатан 30% га юқори эканлиги аниқланди.

Жаҳон иқтисодиётида инновацион тадбиркорликни қўллаб-қувватлашда стратегик бошқарув муҳим аҳамиятга эга. Масалан, АҚШдаги "Apple Inc." компанияси стратегик бошқарув орқали янги маҳсулотлар ва технологияларни ишлаб чиқишда етакчи бўлиб келмоқда. Компаниянинг 2023 йилги молиявий ҳисоботларига кўра, тадқиқот ва ривожланишга (R&D) сарфланган маблағ 22.8 миллиард долларни ташкил этган.

Япониянинг "Toyota" компанияси ҳам стратегик бошқарув орқали гибрид технологияларни ривожлантириб, автомобиль саноатида инновацияларни жорий қилмоқда. 2023 йилда компаниянинг глобал сотувлари 10 миллион дондан ошди, бу эса стратегик режалаштириш ва инновацияларнинг самарадорлигини кўрсатади.

Ўзбекистонда инновацион тадбиркорликни ривожлантиришда хорижий тажрибалардан фойдаланиш муҳимдир. Масалан, венчур молиялаштириш тизимини ривожлантириш орқали стартапларни қўллаб-қувватлаш мумкин. Жаҳон банкининг 2022 йилги "Doing Business" рейтингда Ўзбекистон 69-ўринни эгаллаган. Бозор инфратузилмасини яхшилаш ва стратегик бошқарувни кучайтириш орқали бу кўрсаткични янада ошириш мумкин.

Хулоса ва таклифлар

Инновацион тадбиркорлик бугунги кунда миллий ва жаҳон иқтисодиётида ўта муҳим аҳамият касб этувчи соҳалардан бири ҳисобланади. Тадбиркорлик фаолиятида инновациялар жорий қилиниши иқтисодий ўсишга, рақобатбардошликни оширишга ва янги иш ўринларини яратишга хизмат қилади. Мазкур тадқиқотда инновацион тадбиркорликда стратегик бошқарувнинг аҳамиятини аниқлашга қаратилган таҳлиллар олиб борилди.

Тадқиқот натижаларига кўра, стратегик бошқарув ташкилотларнинг узоқ муддатли мақсадларини белгилаш, уларни самарали режалаштириш ва муваффақиятли амалга ошириш жараёнида муҳим ўрин тутди. Самарали стратегик бошқарув орқали ташкилотлар инновацияларни жорий қилиш жараёнини тўғри йўналтириб, янги маҳсулот ва хизматларни бозорга чиқариш орқали ўз рақобатбардошлигини ошириши мумкин. Хорижий тажрибаларга асосланган ҳолда, стратегик бошқарувнинг инновацион тадбиркорликдаги аҳамиятини янада чуқурроқ англаш мумкин. Хусусан, АҚШ, Япония ва Жанубий Корея каби давлатларда стратегик бошқарув орқали инновацияларни жорий қилиш миллий иқтисодиётни мустаҳкамлашга сезиларли таъсир кўрсатган.

Ўзбекистон шароитида ҳам стратегик бошқарувни самарали жорий қилиш орқали инновацион тадбиркорлик фаолиятини қўллаб-қувватлаш муҳим аҳамият касб этади. Бугунги кунда Ўзбекистондаги иқтисодий ислохотлар ва инновацияларга қаратилган дастурлардан тўлиқ фойдаланиш орқали мамлакатда янги технологиялар ва илғор бизнес моделларини ривожлантириш имконияти мавжуд. Мазкур мақола бу имкониятларни самарали амалга оширишда стратегик бошқарувнинг ўрни ва аҳамиятини ёритишга хизмат қилади.

Тадқиқот натижаларига асосланиб, инновацион тадбиркорликда стратегик бошқарувни янада самарали амалга ошириш бўйича қуйидаги таклифлар ишлаб чиқилди. Бу таклифлар инновацион фаолиятни қўллаб-қувватлаш, унинг барқарорлиги ва иқтисодий самарадорлигини таъминлашга қаратилган.

Инновацион тадбиркорликни рағбатлантириш. Давлат ва хусусий сектор ўртасидаги ҳамкорликни янада кучайтириш ва инновацион лойиҳаларни қўллаб-қувватлаш дастакларини ривожлантириш зарур. Бунда инновацион тадбиркорлик учун махсус молиялаштириш манбалари, шу жумладан, венчур фондларидан фойдаланишга кенгроқ шароитлар яратиш тавсия этилади.

Стратегик бошқарув билимларини ошириш. Тадбиркорлик субъектлари учун стратегик бошқарув ва инновациялар бўйича малака ошириш курсларини ташкил этиш лозим. Бунинг натижасида ташкилотлар стратегик режалаштиришга эътибор қаратиб, ўз бизнес моделларини такомиллаштириш имконига эга бўладилар.

Таълим ва тадқиқот соҳасидаги ҳамкорликни кучайтириш. Олий таълим муассасалари ва тадқиқот институтлари билан тадбиркорлар ўртасидаги ҳамкорликни ривожлантириш мақсадга мувофиқдир. Бу ҳамкорлик инновацион гояларни яратиш ва амалга оширишда муҳим рол ўйнайди.

Хорижий тажрибаларни жорий қилиш. Жаҳон амалиётида самарали деб топилган инновацион тадбиркорлик ва стратегик бошқарув моделларини Ўзбекистон шароитида қўллаш ва адаптация қилиш лозим. Бу бозордаги рақобатбардошликни оширишга ёрдам беради.

Қонунчиликни такомиллаштириш. Инновацион тадбиркорлик учун қулай ҳуқуқий муҳит яратиш учун қонунчиликни такомиллаштириш, махсус енгилликлар ва имтиёзлар жорий этиш зарур. Бу мамлакатдаги тадбиркорлик фаолиятини янада қўллаб-қувватлашга хизмат қилади.

Жаҳон иқтисодиётида инновацион тадбиркорлик ва стратегик бошқарувнинг ўрни тобора ортиб бораётган бир пайтда, ушбу соҳада самарали тадбирлар кўриш Ўзбекистонда ҳам иқтисодий ўсиш ва барқарор ривожланиш учун муҳим аҳамият касб этади. Стратегик бошқарув орқали инновацияларни қўллаб-қувватлаш ва янги имкониятлар яратиш мамлакатимиздаги тадбиркорлик фаолиятини янги босқичга олиб чиқишда муҳим қадам ҳисобланади. Мазкур мақолада берилган таҳлиллар ва таклифлар орқали инновацион тадбиркорликни ривожлантиришга ёрдам берувчи стратегик чоралар белгилаб берилди.

Фойдаланилган адабиётлар рўйхати:

1. Schumpeter, J. A. (1942). *Capitalism, Socialism, and Democracy*. New York: Harper & Brothers.
2. Friedman, M. (1962). *Capitalism and Freedom*. Chicago: University of Chicago Press.
3. Hayek, F. A. (1960). *The Constitution of Liberty*. Chicago: University of Chicago Press.
4. Porter, M. E. (1980). *Competitive Strategy: Techniques for Analyzing Industries and Competitors*. New York: Free Press.
5. Атамурадов Шерзод Акрамович Жаҳон амалиётида венчур капитали бозорининг ташкилий субъектлари // Экономика и финансы (Ўзбекистан). 2023. №1

(161). URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/zha-on-amaliyotida-venchur-kapitali-bozorining-tashkiliy-subektlari> (дата обращения: 08.11.2024).

6. Атамурадов Шерзод Акрамович Корхонанинг инновацион фаолиятини стратегик режалаштиришда Boston Consulting Group (BCG) матрицасидан фойдаланиш // Экономика и финансы (Узбекистан). 2022. №12 (160). URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/korxonaning-innovatsion-faoliyatini-strategik-rezhalashtirishda-boston-consulting-group-bcg-matritsasidan-foydalanish> (дата обращения: 08.11.2024).

7. Ашурова Насиба Батировна, Атамурадов Шерзод Акрамович Инновацион фаолиятни стратегик режалаштиришда Mckinsey/ General Electric матрицаси ёрдамида бозор салоҳиятини таҳлил қилиш // Экономика и финансы (Узбекистан). 2022. №11 (159). URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/innovatsion-faoliyatni-strategik-rezhalashtirishda-mckinsey-general-electric-matritsasi-yordamida-bozor-salo-iyatini-ta-lil-ilish> (дата обращения: 08.11.2024).

8. Ашурова Насиба Батировна, Атамурадов Шерзод Акрамович Хорижий мамлакатларда венчур капитали бозорининг институционал субъектлари // International Journal of Advanced Technology and Natural Sciences. 2021. №1. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/horizhiy-mamlakatlarda-venchur-kapitali-bozorining-institutsional-subektlari> (дата обращения: 10.11.2024).

9. Ашурова Насиба Батировна, Атамурадов Шерзод Акрамович Ўзбекистонда венчур молиялаштиришнинг янги моделларини ривожлантириш // Экономика и финансы (Узбекистан). 2020. №1 (133). URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/zbekistonda-venchur-moliyalashtirishning-yangi-modellarini-rivozhlantirish> (дата обращения: 10.11.2024).

10. Atamuradov Sh. (2023). Financing of innovative projects through venture funds and the types of risk involved in it. *Economics and Innovative Technologies*, 11(1), 24–35.

11. Атамурадов Шерзод Акрамович Жаҳон мамлакатларида инновацион фаолиятни венчур молиялаштириш тизимининг ривожланиши // Journal of Advances in Engineering Technology. 2022. №4. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/zha-on-mamlakatlarida-innovatsion-faoliyatni-venchur-moliyalashtirish-tizimini-rivozhlanishi> (дата обращения: 08.11.2024).

12. Атамурадов Шерзод Акрамович Инновацион фаолиятни венчурли молиялаштиришнинг халқаро моделларини жорий этиш самарадорлиги // Экономика и финансы (Узбекистан). 2019. №1. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/innovatsion-faoliyatni-venchurli-moliyalashtirishning-hal-aro-modellarini-zhoriy-etish-samaradorligi> (дата обращения: 08.11.2024).

13. Атамурадов Ш. А. (2022). Саноатда инновацион фаолиятни ривожлантиришда венчур инвестицияларини жалб қилиш масалари. Архив научных исследований, 2(1). Извлечено от <https://journal.tsue.uz/index.php/archive/article/view/1868>

14. Атамурадов Ш. Хорижий мамлакатларда венчурли инновацион лойиҳалаштириш моделлари // "Иқтисодиёт ва инновацион технологиялар" илмий электрон журнали. – 2019. – №. 2.

15. Атамурадов Шерзод Акрамович Инновацион тадбиркорликда венчур инвестицияларини жалб қилиш муаммолари // Экономика и финансы (Узбекистан). 2021. №1 (137). URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/innovatsion-tadbirkorlikda-venchur-investitsiyalarini-zhalb-ilish-muammolari> (дата обращения: 08.11.2024).

16. Атамурадов Ш. А. (2019). Турли минтақаларда венчур инвестицияси муҳити таҳлили ҳамда венчур бизнесини ўзбекистон иқтисодиётига жорий этиш муаммолари. Экономика и инновационные технологии, (6), 69–79. извлечено от https://inlibrary.uz/index.php/economics_and_innovative/article/view/11170

Copyright: © 2024 by the authors. This work is licensed under a Creative Commons Attribution-4.0 International License (CC - BY 4.0)

